

Bilaga till Detaljplan för Handel, bostäder mm inom kv Gösen och Makrillen inom stadsdelen Gamlestaden i Göteborg

Riktlinjer

för bevarande och utveckling av den industrihistoriska miljön i kvarteret Gösen.

2012-08-15

Göteborgs Stad
Stadsbyggnadskontoret

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	sid
• Bevarandemålet	3
• Kvarteret Gösen och Svenska Kullagerfabriken	4
• En industrihistorisk värdefull miljö	4
• Ett nytt innehåll i kulturhistorisk miljö	8
• Riktlinjer för bevarande och omvandling	9
• Bestämmelser i planen	10
• R-fabriken	12
• C-fabriken	14
• Del av S-fabriken	16
• Byggnad som ersätter K-fabriken	17
• Byggnad som ersätter V-fabriken	18
• Byggnad som ersätter största delen av S-fabriken	19
• Inspirationsbilder	20

Följande dokument ligger till grund för beskrivning och bedömning av de kulturhistoriska värdena:

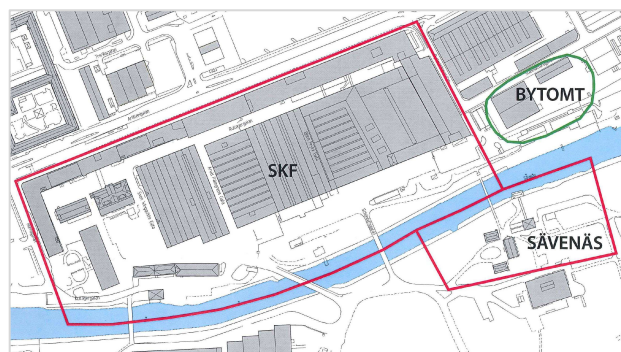
- *SKF- östra området. Bevarande och förändring. SBK december 2010*
- *SKF kulturmiljökvaliteter. SBK 2010-12-07 koncept*
- *Övergripande restaurerings- och omvandlingsprinciper. SBK 2011-02-22*
- *SKF-området. Kulturmiljöunderlag. Melica mars 2011*
- *Antikvarisk varsamhetsplan. Lindholm restaurering. 2011-04-12*

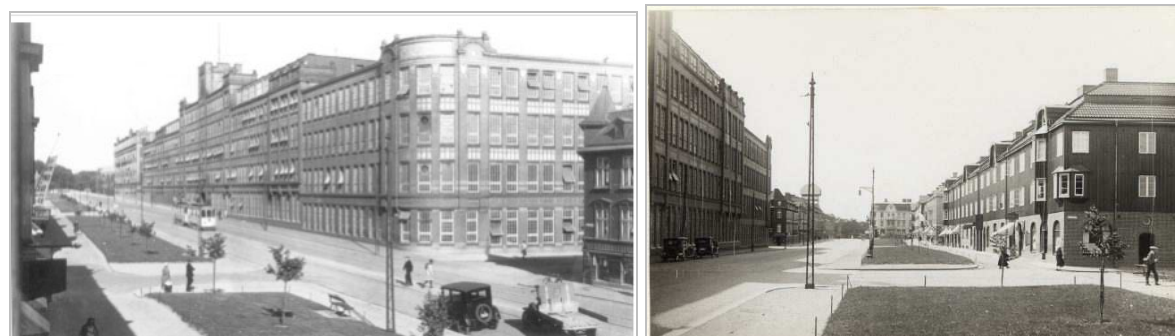
Foton: Lindholm Restaurering AB sid 6, 7 och 10
 Göteborgs stadsmuseum sid 2, 3 och 4
 I övrigt stadsbyggnadskontoret och EFEM arkitektkontor

Svenska kullagerfabrikens industri kvarter norr om Sävåån, kvarteret Gösen, utgör en av de kulturhistoriskt värdefulla miljöerna i Göteborgs bevarandeprogram. SKF har haft en mycket stor betydelse för stadens näringsliv och kvarterets byggnader och miljö berättar om en omistlig del av storföretaget SKF:s historia, Gamlestadens historia och Göteborgs historia. Kvarteret visar en kulturhistoriskt värdefull provkarta av väl bevarade exempel på god industriarkitektur från 1910- till 1960-tal, med avläsbara utbyggnadsetapper från Hornsgatan i väster till Ryttmästaregatan i öster. Byggnaderna är av genomgående hög kvalitet. Underhåll och omsorg präglar området och hela miljön uppvisar många detaljer som vittnar om kvarterets 100-åriga historia.

Då delar av industrimiljön går förlorad, är det särskilt viktigt att värna om de byggnader och den miljö som blir kvar. En ny användning ställer nya krav på den befintliga bebyggelsen, som behöver kompletteras och förbättras. För att uppnå bevarandemålen, måste detta ske med stor varsamhet och utifrån platsens kulturhistoria.

Kvarteret Gösen (SKF) är en kulturhistoriskt värdefull miljö i Göteborgs bevarandeprogram.

SKF och bostadskvarter vid Artillerigatan, omkring 1930.

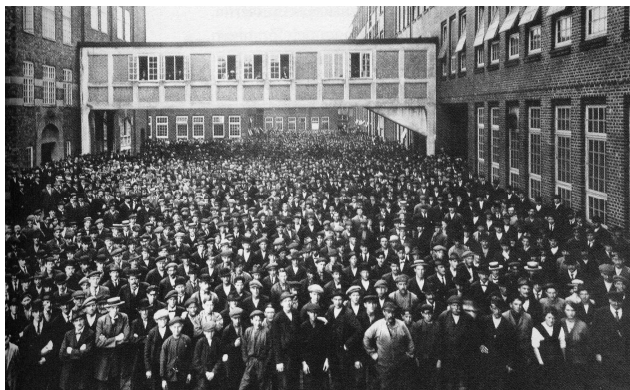
Kvarteret Gösen och Svenska Kullagerfabriken

Lämningarna efter Nya Lödöse var sedan länge bortplöjda då handelsmannen Nicklas Sahlgren lät uppföra ett sockerbruk vid södra sidan av Säveån på 1730-talet. Marken runt omkring var då upplåten till landerier. På 1800-talet övergick sockerbruksbyggnaderna till textilföretaget Rosenlunds Fabriker vars anläggning i sin tur mot slutet av decenniet övertogs av textilföretaget Johansson och Carlander och Gamlestadens Fabriker. Med stöd av den senare kunde Sven Wingquist starta Svenska Kullagerfabriken (SKF) 1907, på landeriet Mariedals ägor strax intill på norra sidan Säveån.

Produktionen steg explosionsartat, fabriksanläggningen i kvarteret Gösen byggdes ut och blev för varje år allt större och antalet anställda växte i nästan ofattbart hög takt. Dotterbolag grundades i Sverige och i flera andra länder. Tillsammans med Gamlestadens Fabriker, Original Odhner, Robert Skarstedts Kartongfabrik med flera utvecklades Gamlestaden till regionens mest påtagliga "fabrikssamhälle".

Utbyggnaden av anläggningarna i kvarteret Gösen har skett i flera etapper. Den första etappen skedde under företagets första tio år och den andra stora utbyggnaden av fabriken under och efter andra världskriget. Parallellt med industrins utbyggnad byggdes ett brukssamhälle upp i Gamlestaden, med arbetarbostäder, butiker och samhällsservice. Viktiga skeden i SKF:s historia kan avläsas också i bostadskvarteren. Produktionen inom kvarteret Gösen har sedan successivt flyttats över till modernare anläggningar. 1944 köpte SKF in träförädlingsföretaget Säfveåns AB och det är inom detta område, söder om Säveån, som SKF:s moderna produktionsanläggningar finns idag. Kvarteret Gösen har fortfarande stor betydelse för SKF, då koncernens huvudkontor ligger kvar här.

Nedtrappningen av SKF-verksamheter i kvarteret Gösen har skett under en lång period och parallellt har en miljö för småföretag, Nya Kulan, växt fram i den bevarade västra delen av kvarteret. Nu är SKF på väg att definitivt lämna kvarteret och den östra delen av kvarteret planeras för omfattande förändringar. En ny detaljplan för området med handel, bostäder m m inom kv Gösen och Makrillen gör det möjligt att genomföra detta.

SKF-arbetare 1916 Bild: SKF en bildrev 1907-1957.

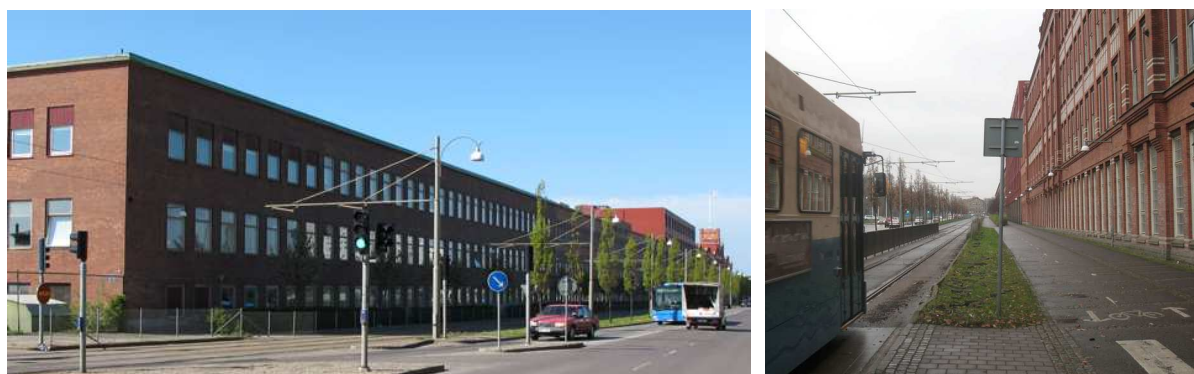
Rullagergatan

En industrihistoriskt värdefull miljö

Kvarteret Gösen är ett stort slutet kvarter, som under 100 år hyst en dynamisk och världsomspännande utveckling. Tack vare en smidig industriell organisation och en lättanpassad industriarkitektur har anläggningen inte påverkats i någon större omfattning. Nya industriella landvinningar och tillväxt har istället utvecklats söder om Säveån.

SKF:s 450 meter långa fasad mot Artillerigatan blev ett signum inte bara för det globala företaget SKF utan också för fabriken, det slutna arbetssamhället som så starkt präglade människor i dess närhet och i kommunen i sin helhet, inte minst politiskt. De bevarade miljöerna berättar om verkstadsindustrins arbetsmiljöer under 100 år och ger oss kunskap och förståelse för tidigare levnads- och arbetsförhållanden, hierarkier, företagskultur, produktionsmetoder och byggnadssätt.

Mot omgivande gator formas ett storskaligt, sammanhållet kvarter. Kvarterets hela utbredning motsvarar uppemot tio bostadskvarter i stadsdelen i övrigt. Fasaderna mot gatorna bildar en mur av 3-5 våningar höga tegelbyggnader med stora fönster i horisontella band. Byggnaderna representerar, från väster till öster, utbyggnadsetapper från 1910- till 1960-tal och olika tiders stilideal har inordnats i de obrutna gatufasaderna.

Artillerigatan med C-fabriken, mot väster och från spårvagnshållplatsen mot öster.

Bakom den långa fasaden mot Artillerigatan finns en komplex industrimiljö, som varit helt sluten fram till 1990-talet. Sedan SKF lämnat den västra delen av kvarteret och andra verksamheter flyttat in, har denna del av kvarteret öppnats för allmänheten under kontorstid. Huvudporten ligger i fonden av Brahegatan och har utgjort länken mellan fabrik och arbetarnas bostadskvarter. Sedan 1960-talet finns en port vid Ryttmästaregatan och sedan 1990-talet ytterligare en port vid Hornsgatan. I den östra delen av kvarteret, marken inom planområdet, pågår fortfarande verksamhet och området är också helt stängt för allmänheten.

Det inre av kvarteret karaktäriseras av massiva, kvartersstora verkstadshallar och ändamålsenliga kommunikationsvägar i ett stadsmässigt ruttmönster. Årsringarna i verksamhetens utveckling kan också här läsas från väst till öst. Miljön är sammansatt och tät och speglar den arbetsintensiva industrin. Byggnader med olika karaktärer bidrar till stadsmässigheten. Genom hela kvarteret leder en inre gata, Rullagergatan, parallell med Artillerigatan. Rullagergatan avgränsas av höga väggar mot norr och av de lägre verkstadsbyggnaderna mellan tvärgator mot söder. Detta slag av stadsliknande industrikvarter är ovanliga i Sverige och mycket värdefullt ur kulturmiljösynpunkt.

Miljön har ständigt anpassats till ändrade produktionsvillkor. Verkstadshallarna har under årens lopp byggts samman och byggts till och kommunikationsutrymmen har byggts över, men trots förändringarna förenas många byggnader av gemensamma grunddrag. Alla byggnader benämns praktiskt med bokstäver som M-verkstaden, K-, R- och S-fabriken. Moderna gatunamn som hänsyftar till kullagerproduktionen har ersatt industrins sakliga 1:a – 5:e Tvärgatan etc.

För att bättre förstå produktionssystemen och industriarbetet i sin helhet är de interna kommunikationerna av stor vikt. Till exempel finns rester av en spåranläggning för transporter inom hela anläggningen. Marken är asfalterad med frilagda partier av äldre stenläggning. Överbyggda gångbroar och kanalisationer av olika slag förbinder byggnaderna med varandra. Miljön är rik på spår från intensiv användning.

Tvärgatorna mynnar i lastgårdar utmed Sävåns ravin. Området kring ån utmärks av trädvegetation utmed stränderna. Sydost om kvarteret ligger Sävenäs herrgård, som minner om traktens historia före SKF. Fyra broar leder över ån mellan kvarteret Gösen och SKF:s område söder om ån, två gångbroar och två broar för transporter.

I kvarterets inre är staden avlägsen. Mot söder och sydväst breder industriområden, bangård, järnväg och trafikleder ut sig. Huvudkontoret, ett 13 våningar högt hus i kvarterets västra del, är det landmärke som pekar ut SKF och Gamlestaden i det stora stadslandskapet.

Kvarteret sett från SKF:s huvudkontor. I förgrunden M-verkstaden med två basilikaformade hallar, därbakom R-fabriken med sågtandstak. Till vänster i bilden sticker K-fabriken upp i "muren" mot Artillerigatan. Till höger lastgårdar mot åravin.

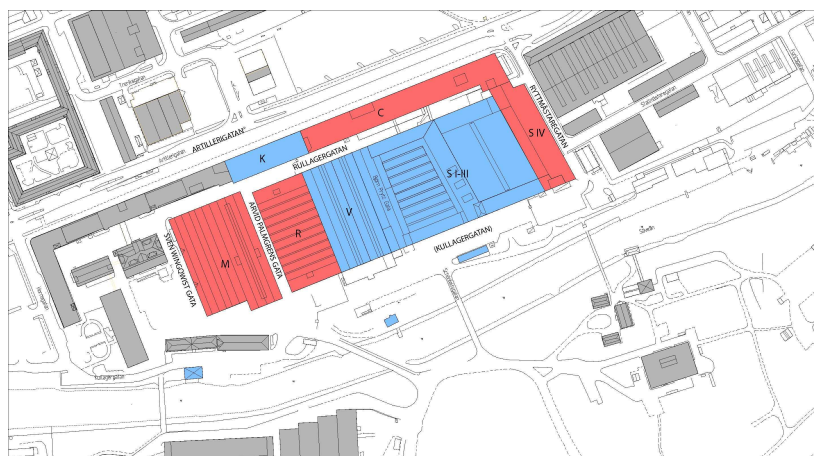

Miljöer mellan fabriker och verkstadshallar.

V-verkstadsens tillbyggnad mot söder samt Rullagergatans östra parti.

Blå byggnader rivs, röda bevaras

Ett nytt innehåll i kulturhistorisk miljö

Den överordnade principen är att miljön ska utformas på ett sätt som berättar kvarterets historia och tar till vara den befintliga industrimiljöns arkitektoniska och miljömässiga kvaliteter för framtiden. Vid gestaltningen av kvarteret är alltså det industrihistoriska minnesmärket och den industrihistoriska miljön utgångspunkten. Det innebär begränsningar beträffande användning och beträffande förändringar av de byggnader som bevaras och det innebär att utformningen av nya byggnader måste ta hänsyn till och anpassas till omgivningen. Industrihistoriska spår som berättar om produktionsförändringar och verksamhetens successiva utveckling ska bevaras så långt möjligt.

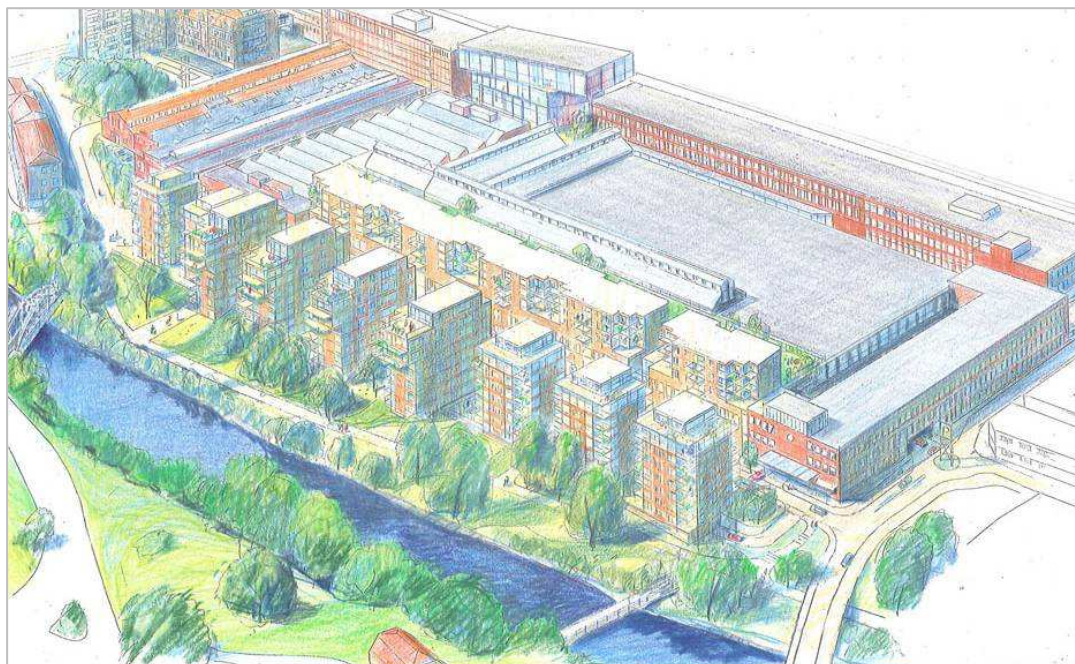
Detaljplanearbetet startade med förutsättningen att endast två byggnader behövde rivras (V och K) och övriga byggnader skulle bevaras med olika höga krav på kulturhistorisk hänsyn. Med nya användningskrav har tekniska och ekonomiska skäl lett till att fler byggnader kommer att rivras (SI – SIII) och ersättas med ny bebyggelse. Detta innebär i sin tur att kraven har skärpts beträffande skydd av den äldre bebyggelsen som bevaras och att kravet på anpassning av den nya bebyggelsen höjs, för att bevarandemålet ska nås. Mötet mellan gammalt och nytt ska ske på ett försiktigt sätt, det vill säga vara avläsbart utan att helhetskaraktären och miljöns industrihistoriska upplevelsevärden går förlorad.

Kvarterets omvandling innebär ny användning och nya byggnader. De nya byggnaderna måste också få uttrycka ny tid med nya förutsättningar, men måste inordna sig i kvarterets struktur och formspråk.

Kvarterets nya funktion innebär också att privat mark blir offentlig. Målet är att industrins slutna miljöer ska öppnas och bli en offentlig del av stadsdelen. Då behöver barriärerna mot omgivningen brytas. Nya portar mot Artillerigatan ger kopplingar norrut och nya broar kopplar till områden söder om Säreån. Åns norra strand kommer att bli tillgänglig för allmänheten och med tiden bli en länk i ett grönt stråk genom flera stadsdelar i östra Göteborg. Skyltar och annan exponering av de nya verksamheterna ska nogsamt anpassas till miljön.

Den yttre miljön inom kvarteret ska från att ha varit anpassad till transporter ge plats för fotgängare och cyklisterna och ge utrymme för livliga stråk och rofyllda platser. En offentlig stadsmässig miljö ska kännas trygg under dygnets alla timmar. Det förutsätter blandade verksamheter, många bostäder inom området samt överblickbara gatustråk i en struktur med alternativa gångvägar.

Området kommer att innehålla ett regionalt handelscentrum, andra verksamheter som kontor, träningslokaler, vårdcentral med mera samt cirka 300 bostäder. Omkring 40 % av befintlig bebyggelse kommer att rivras och ersättas av nya byggnader.

Förslag till omvandling av kvarteret. White arkitekter

Riktlinjer för bevarande och omvandling

Områdets berättarpotential och värde som kulturhistoriskt dokument ligger främst i dess förmåga att förmedla upplevelsen av en industrimiljö som utvecklats under lång tid. Varje enskild byggnad har sitt arkitektoniska uttryck och sitt värde för förståelsen av miljön och dess historiska utveckling. Förändringar och anpassningar har skett när ändringar i tillverkningsprocesser så krävt, men det har skett i överensstämmelse med ett sammanhållet arkitektoniskt uttryck och i enlighet med kvarterets grundstruktur.

Industriepoken upphör nu och området övergår till att bli en del i stadsdelen med blandat innehåll. Miljön ska återbrukas utan att identifierade kulturhistoriska kvaliteter och karaktärsdrag förloras, de ska kunna fortleva även med ny användning av byggnaderna.

Alla spår efter industriverksamheten bör bevaras så långt möjligt. Spåren omfattar installationer och anläggningar som speglar tillverkningen, men också patina och slitage efter användning.

Nya tillägg ska vara avläsbara och göras i linje med hur tidigare förändringar hanterats, antingen de integreras i byggnaderna eller är utanpåliggande, och formspråket bör förstärka upplevelsen av den unika industrihistoriska miljön.

Följande gäller för utformning av nya byggnader och tillägg till befintlig bebyggelse:

Grundläggande kvaliteter som ska tas tillvara:

- **Den obrutna fasaden längs Artillerigatan** är av stor betydelse för stadsbilden och är den bild som många bär med sig av kvarteret och som starkt förknippas med SKF:s betydelse i Gamlestaden och i Göteborg.
- **Kontrasten mellan de monumentala gatufasaderna och den oväntat omväxlande inre bebyggelsen** är viktigt för upplevelsen av helhetsmiljön.
- **Bebyggelsens kontinuitet** med exempel på industriarkitektur från jugend till 1960-tal är värdefullt.
- **En sammanhållen bebyggelse med massiva tegelbyggnader och tät stadslig miljö** utmärker kvarteret. Variationen i tegelsorter, murningstekniker och detaljutformning är viktig för tidsperspektivet.
- **Fönstren och fönstersättningen är sammanlänkande element** i den stora anläggningen. Stora fönster, tätt placerade i horisontella band är ett återkommande motiv. Många fönstertyper har smårutigt spröjsverk vilket förstärker väggarnas karaktär av mur. Takfönster ger karaktäristiska taklandskap och luftiga, ljusa fabrikshallar. De många fönstren bidrar till samband mellan yttre och inre miljöer. För förståelsen av området är det viktigt med tidslagren, att olika tiders fönstertyper bevaras.
- **Taklandskapet** med lanterniner, sågtandstak och olika material är av betydelse för förståelsen av industrihistorien.

Övriga kvaliteter som bör tas tillvara:

- **Det är viktigt med sammanhangen**, att till exempel de överbyggda förbindelsegångar som finns mellan många byggnader bevaras.
- **Välbevarade interiörer** berättar om arbetsmiljö och arbetsförhållande.
- **Grönskan utmed ån ger kontrast till bebyggelse och mark** i tunga material och rationella former.

Den kulturhistoriska bedömningen preciseras byggnad för byggnad under avsnittet nedan, *Bestämmelser i planen*.

Bestämmelser i planen

Befintliga byggnader som ska bevaras:

De byggnader som ska bevaras är alla betydelsefulla för upplevelsen av den industrihistoriska miljön och för förståelsen av kvarterets och verksamhetens utveckling. Målet för omvandlingen är att bibehålla upplevelsen av områdets historia och industrikaraktär samt att bevara arkitektoniska kvaliteter i de enskilda byggnaderna.

- ***Alla förändringar av byggnader som omfattas av skyddsbestämmelser och/eller varsamhetsbestämmelser är bygglovpliktiga.***

Nedan följer en beskrivning av byggnadernas särdrag och den kulturhistoriska bedömning som gjorts samt vilka bestämmelser bevarandemålet leder till.

M-verkstaden (Ernst Krüger 1912-1915)

Fasader mot norr, söder och öster samt verkstadshall.

Byggnaden består av tre byggnadskroppar. Två separata hallbyggnader är sammanbyggda med ytterligare en verkstadsdel. De två yttre byggnaderna är av basilikatyp med breda höga verkstadshallar och anslutande sidoskepp, vilket avspeglas i gavlar och taklandskap. Ett gemensamt arkitektoniskt uttryck har format en sammanhållen byggnad av de tre delarna, samtidigt som delarna är avläsbara i gaveluppbyggnaderna.

Byggnaden är uppförd i rött tegel med väggfält mellan väggpelare. Fasaderna är omsorgsfullt utformade med mönstermurning i reliefer och med dekorationer i ljusare tegel. Väggfälten utnyttjas för höga, smårutsindelade fönster. De olika byggnadsdelarna har lanternintak i olika utföranden. Den västra delen har tak som bärs upp av järnfackverk och har fönster vidnocken och längs takuppbbyggnadens väggparti. Den östra delen har platsgjutna betongtakstolar med liggande fönster som skyddas av små glasade sadeltak.

Byggnaden är anpassad till tunga och ytkrävande lyft. Ursprungligen har byggnaden innehållit kraftcentral, maskinverkstäder och smedjor och verksamhetens behov har påverkat utformningen av interiörerna. Verkstadshallarna är breda och höga med pelare som bär upp de synliga, fribärande takstolarna. Planlösningarna är relativt oförändrade. Rummen präglas av ljusinsläpp från många fönster i fasader och tak. Industrihistoriska spår som taktraverser, delar av transportspår av decauvilletyp, ursprungliga keramiska golv och en rationell och tydlig färgsättning utmärker verkstäderna och ger en bild av en industrimiljö från början av förra seklet

Byggnaden visar prov på detaljer från olika tidsepoker. Ändringar har gjorts, fönster har bytts ut eller murats igen, nya portar och utvändiga trappor har tillkommit och en transformatorstation har byggts till, men M-byggnaden är i huvudsak mycket välbevarad både exteriört och interiört. Den representerar väl en rationell industriarkitektur från tidigt 1900-tal och spelar en viktig roll för upplevelsen av området i sin helhet och för förståelsen av SKF:s tidiga epok. Byggnaden är särskilt utpekad i kommunens bevarandeprogram.

Bestämmelser på plankartan:

- **Q** *Användning anpassad till bebyggelsens kulturvärden*
- **q₁** *Särskilt värdefull byggnad som omfattas av 8:32 PBL. Byggnaden får inte rivas eller förvanskas*
- **q₂** *Byggnadens exteriör ska bevaras, till såväl helhet som material och detaljer, så att dess kulturhistoriska kvaliteter, arkitektoniska egenart och betydelse i stadsrummet inte förvanskas. Underhåll ska ske med ursprungliga material, kulörer och arbetstekniker.*

Detta innebär skydd för:

- Originaldelar och originalkaraktären
- Fasader: Murad granitsockel med stenblock av gatstenstyp. Detaljrika röda tegelfasader med väggfält mellan väggpelare, ornamenteringar och mönstermurning i ljusare tegel. Gavelfasaderna.
- Tak: Lanternintak med takfönster.
- Öppningar i fasad: Fönsterindelning med höga rektangulära fönster mellan väggpelare. Små-rutsindelade fönsterbågar med spröjs. Stålbalkar över fönster- och dörröppningar. Fönsterband längs takuppbbyggnad. Ursprunglig entrédörr mot Rullagergatan. Originalfönster.

- **q₃** *Byggnadens interiör ska bevaras, så att dess kulturhistoriska kvaliteter inte förvanskas.*

Detta innebär skydd för:

- Rum: Planlösning med öppna, höga verkstadshallar. Synliga takstolar och pelare. Invändiga tegelmurar. Takfönster. Färgsättning.
- Inredning: Ursprungliga keramikgolv, avsats med trappor och räcken, dörrar av plåt. Taktraverser och decauvillespår.

Bevarande av byggnadens industrihistoriska uttryck innebär också att det är önskvärt att delar av maskinparken, installationer och utvändiga trappor kan bevaras.

R-fabriken (Krüger & Son/ Axel R Petersson 1929-32)

Fabrikens fasader

Fabriken har ett kraftfullt arkitektoniskt uttryck med strama och enkla former och är representativ för tidens stilideal. Den består av tre byggnadskroppar, tvåvåningsbyggnader mot norr och söder och en maskinhall däremellan. Idag är fabriken sammanbyggd i öster med V-fabriken (Härden).

De tre byggnadskropparna är uppförda i rött tegel med sparsamma detaljer i form av smala friser. De släta murarna i de två klassicistiskt utformade delarna mot norr och söder präglas av glest och jämt fördelade fönster i två rader. De spröjsade originalfönstren är bevarande.

Söderfasaden, den fasad som exponeras utåt, markeras särskilt med ett förhöjt mittparti i klassicistisk anda.

Verkstadsbyggnaden är en klassisk sågtandsbyggnad i ett plan med spröjsade takfönster mot norr. Västerfasaden karaktäriseras av sin asymmetriska sågtandsprofil med stora, kvadratiska, spröjsade fönster mellan väggpelare. Fönstren är inte original men liknar de ursprungliga. Den inbyggda österfasaden saknar fönster.

Maskinhallen byggdes bland annat för revolversvarveriet och den industriella användningen är tydligt avläsbar. Den stora, öppna arbetsytan är belyst av dagsljus från takfönster och fönster i västerfasaden. Slanka stålpelare bär upp takstolarnas stålfackverk. I stora delar återfinns det ursprungliga golvet av gjutjärnsplattor.

R-fabriken är mycket välbevarad till sin helhet och en tydlig exponent för en rationell industriarkitektur i brottet mellan klassicism och modernism. Ändringar har skett under årens lopp. Entréer har satts igen, flyttats eller förändrats på annat sätt, fönster har bytts ut och murats igen. De norra och södra byggnadskropparna har byggts om i omgångar och rummens användning har varierat under åren. Takkonstruktionen i maskinhallen är delvis ombyggd och på taket har fläktrum tillkommit. Byggnaden är särskilt angiven i Göteborgs bevarandeprogram.

Bestämmelser på plankartan:

- **q₁** Särskilt värdefull byggnad som omfattas av 8:13 PBL. Byggnaden får inte rivas eller förvanskas,
- **q₂** Byggnadens exteriör ska bevaras, till såväl helhet som material och detaljer, så att dess kulturhistoriska kvaliteter, arkitektoniska egenart och betydelse i stadsrummet inte förvanskas. Underhåll ska ske med ursprungliga material, kulörer och arbetstekniker.

Detta innebär skydd för:

- originaldelar och originalkaraktär
- Fasader: Rött fasadtegel murat med enkel dekor. Sågtandsprofil mot väster och stramt klassicistiskt mot norr och söder. Enkel dekor. Förhöjt murat parti på söderfasad. Trappor med smidesräcken vid söderfasad.
- Tak: Platt tak på tvåvåningsbyggnaderna, sågtandstak över verkstadshallen.
- Öppningar i fasad: Spröjsade, indragna fönster

- **q₃** Byggnadens interiör ska bevaras, så att dess kulturhistoriska kvaliteter inte förvanskas.

Detta innebär skydd för:

- Rum: Öppen fabrikslokal. Takfönster i sågtandstak. Synliga takstolar och pelare. Färgsättning.
- Inredning: Smidesdetaljer, gjutjärnsplattor i golv.

Bevarande av byggnadens industrihistoriska uttryck innebär också att det är önskvärt att delar av maskinparken, installationer och invändiga trappor kan bevaras.

C-fabriken (F O Peterson/John Andréen 1935-60)

Fasad mot Artillerigatan.

C-fabriken karaktäriseras av sin långa tegelfasad mot Artillerigatan och består egentligen av två byggnader, den äldre västra byggnaden som byggdes 1935 och byggdes på med en våning 1942 samt en ytterligare byggnad i form av en förlängning 1960. Byggnaderna har en stomme av armerad betong. Den äldre byggnaden är en så kallad dagsljusfabrik med stora fönster i en icke-bärande tegelfasad.

Byggnaderna är uppförda i rött tegel i en enkel, stram och tydlig funktionalistisk stil, där tegelväggarna utgör grunden för estetiken. Byggnaderna hålls samman i ett gemensamt formspråk med konstant taklinje och med tätt sittande fönster, jämt fördelade i fönsterband på genomgående höjder. De två byggnaderna är också tydligt åtskilda. En förändring i fönsterutformning visar på olika tiders arkitekturideal och olika tiders funktionskrav. Den äldre byggnaden är ett tydligt exempel på en rationell industriarkitektur i brottet mellan klassicism och modernism. Den klassicistiska estetiken avspglas i

mycket sparsam dekor, ett förhöjt mittparti med SKF-emblemet och antydningar till friser i form av långsgående solbänkar. Den yngre byggnaden är en modernistisk byggnad med enklare och mindre fönster och helt släta fasader.

Interiören karaktäriseras av öppna planlösningar med rader av betongpelare och av trapphusen med gjutna betongtrappor med enkla smidesräcken. Det finns äldre inredning med träväggar och glaspartier och omsorgsfullt utformade hygienutrymmen som komplement till fabrikslokalerna.

C-fabriken har en välbevarad originalkaraktär, men i den äldsta byggnaden är i stort sett alla fönster utbytta mot aluminiumfönster och ett antal fönster mot Artillerigatan är igenmurade. Mot Rullagergatan finns några originalfönster kvar.

Bestämmelser på plankartan:

- **q₁** *Särskilt värdefull byggnad som omfattas av 8:13 PBL. Byggnaden får inte rivas*
- **k** *De karaktärsdrag och värden som finns hos byggnaden och som angivits i planbeskrivningens bilaga Riktlinjer ... ska särskilt beaktas vid ändring.*

Detta innebär varsamhet beträffande:

- Originalkaraktär: *En tydlig arkitektonisk utveckling från 30-talsklassicism till modernism mellan de två delarna. Rationell formgivning, tydlig industriarkitektur.*
- Fasader: *Rött fasadtegel murat med enkel dekor i form av solbänkar och ett förhöjt mittparti i den äldre C-fabriken.*
- Tak: *Lätt sluttande pulpettak.*
- Öppningar i fasad: *Tätt sittande fönster jämt fördelade i fönsterband. Indragna fönster. Enstaka originalfönster.*

Bevarande av byggnadens industrihistoriska uttryck innebär också att det är önskvärt att karaktären i industriarkitekturen kan bevaras också genom att delar av den öppna planlösningen med synlig betongstomme bibehålls, liksom trapphusen med smidesräcken och den karaktäristiska färgsättningen med detaljer i klarblått.

Del av S-fabriken, Svarv IV (Tekniska Byggnadsbyrån 1964)

Fasad mot Ryttmästaregatan.

Detta är den senast tillbyggda delen av S-fabriken. Det är en byggnad i tre våningar i en hästskoform, som ansluter till industrihallen i Svarv III. Fasaden är stramt utformad med stark materialverkan. Fasadtegel är murat i munkförband. Bottenvåningens fönster är spröjsade, medan fönstren i de övre våningarna är utan spröjsar. Bygganden har en stomme av armerad betong och är en så kallad dagsljusfabrik med stora fönster i en icke-bärande tegelfasad. Byggnaden är genomgående välbevarad och har en tydlig originalkaraktär.

Bestämmelser på plankartan:

- **q₁** *Särskilt värdefull byggnad som omfattas av 8:13 PBL. Byggnaden får inte rivas*
- **k** *De karaktärsdrag och värden som finns hos byggnaden och som angivits i planbeskrivningens bilaga Riktlinjer ... ska särskilt beaktas vid ändring.*

Detta innebär varsamhet beträffande:

- Originalkaraktär: Rationell formgivning, tydlig industriarkitektur.
- Fasader: Rött fasadtegel murat i munkförband.
- Tak: Lätt sluttande pulpettak.
- Öppningar i fasad: Originalfönster.

Utformning av nya byggnader som ersätter ursprungliga fabriksbyggnader:

Nya byggnader ska gestaltningsmässigt ta stöd i områdets industrihistoriska och arkitektoniska särart, det vill säga inordna sig utan att bryta sig ur helheten. Kvarterets originalstruktur ska bevaras också i alla delar där större rivningar och nygestaltningar genomförs. Detta för att möjliggöra en avläsning av det nya mot det ursprungliga/befintliga. Genom denna princip blir vården av kulturmiljön trovärdig.

Detta innebär bland annat att gaturummens proportioner ska bibehållas. Fasader bör utformas med ”fönster i mur” och bör anknyta till befintliga byggnader i materialval. Skärmtak, bryggor, balkonger och dylikt bör ha en industriell prägel och utformas som fristående byggnadsdelar.

Byggnad som ersätter K-fabriken

Fasad mot Artillerigatan.

En ny byggnad i läge för den befintliga K-fabriken ska utformas så att den långa gatufasaden upprätthålls. Det innebär att den ska byggas samman med intilliggande byggnader och att den ska vara minst lika hög som dessa. Befintlig byggnad är högre än övriga byggnader utmed gatorna och en ny byggnad utformas lämpligen högre för att poängtera den nya entrén och den sammanlagda gatufasadens mittparti. Det innebär också att fasadutformningen understryker den släta fasaden mot gatorna och att fasadmateriäl harmoniserar med omgivande byggnader.

Bestämmelser på plankartan:

- *En bestämmelse om minsta höjd finns.*
- ***p₁*** *Byggnad ska placeras utmed användningsgräns mot gator*
- ***v₁*** *Byggnad ska vara sammanbyggd med intilliggande byggnad*

Byggnad som ersätter V-fabriken. Härden.

Gavlar mot Rullagergatan.

Den befintliga Härden har en arkitektonisk särställning i området. Den basilikaformade byggnaden har spritputsade gavelfasader med synliga stålkonstruktioner och stora fönsterpartier med spröjsade fönster. Den anknyter till M-verkstaden men skiljer ut sig från alla andra byggnader i kvarteret i fråga om material. De karaktäristiska gavlarna har ansetts vara särskilt värdefulla inslag i miljön. På motsvarande plats ska en ny byggnad uppföras i likhet med ursprunglig byggnad. I övrigt, se S-fabriken.

Bestämmelser på plankartan:

- ***f₁*** Byggnad ska utformas med gavelform, putsfasad, tak och stålkonstruktion i likhet med ursprunglig byggnad, Härden. Den östra gaveln ska rekonstrueras med stöd av en dokumentation av ursprunglig byggnad.
- ***q₄*** Befintliga fasader ska dokumenteras före demontering.

Byggnad som ersätter största delen av S-fabriken (Svarv I-III) samt tillbyggnaden av Härden

Söderfasaderna.

De befintliga fabrikerna är sammanbyggda (och sammanbyggda med Svarv IV), men består av fyra byggnadskroppar med olika uppbyggnad och fasaduttryck. Söderfasaderna har ansetts särskilt värdefulla, då de så tydligt beskriver utbyggnadsskedena. De olika byggnaderna varierar samma tema, täta fönsterband med spröjsade fönster i röd tegelmur. Tornliknande byggnadskroppar markerar trapphusen. En ny byggnad ska utformas med en fasad som blir en ny variation på temat. Utgångspunkt ska vara uppmättningsritningar av befintliga fasader.

Bestämmelser på plankartan:

- ***q₄*** ***Befintliga fasader ska dokumenteras före demontering.***
- ***p₁*** ***Byggnad ska placeras utmed användningsgräns mot gator***

Inspirationsbilder

